

Міністерство освіти і науки України
Центральноукраїнський національний технічний університет

Кафедра екології, охорони навколишнього
середовища та здорового способу життя

«ПРИРОДООХОРОННЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО»

Методичні рекомендації
для виконання практичних занять здобувачами першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності Е2 Екологія

Кропивницький - 2026

УДК 349.6(072)

Рекомендовано до друку кафедрою екології, охорони навколишнього середовища та здорового способу життя Центральноукраїнського національного технічного університету протокол № 3 від 22.09.2026 р.

Укладач:

Гулай В.В. - доцент, кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри екології, охорони навколишнього середовища та здорового способу життя Центральноукраїнського національного технічного університету

Рецензенти:

Медведєва О.В. - доцент, кандидат біологічних наук, доцент кафедри екології, охорони навколишнього середовища та здорового способу життя Центральноукраїнського національного технічного університету

Підлубний Я.В. - начальник Спеціалізованої екологічної прокуратури (на правах відділу) Кіровоградської обласної прокуратури

ЗМІСТ

Вступ	4
Практична робота № 1 Поняття, предмет та система екологічного права України	8
Практична робота № 2 Джерела екологічного права	10
Практична робота № 3 Екологічні права людини й громадянина	12
Практична робота № 4 Державний екологічний контроль	14
Практична робота № 5 Оцінка впливу на довкілля	16
Практична робота № 6 Право природокористування	18
Практична робота № 7 Юридична відповідальність за екологічні правопорушення	20
Практична робота № 8 Правове регулювання охорони атмосферного повітря	22
Практична робота № 9 Правовий режим використання та охорони водних ресурсів	24
Практична робота № 10 Правовий режим використання та охорони надр	26
Практична робота № 11 Правовий режим використання та охорони лісових ресурсів	28
Практична робота № 12 Правове регулювання поводження з відходами	30
Практична робота № 13 Правове регулювання використання та охорони тваринного світу	32
Практична робота № 14 Правове регулювання охорони об'єктів природно-заповідного фонду України	34
Практична робота № 15 Правовий режим науково цінних природних комплексів та природного урбанізованого середовища	36
Практична робота № 16 Правова охорона лісів	38
Список рекомендованих інформаційних джерел	40

ВСТУП

Сучасний етап суспільного розвитку характеризується посиленням антропогенного впливу на навколишнє природне середовище, загостренням екологічних проблем, виснаженням природних ресурсів, зміною клімату, забрудненням атмосферного повітря, водних об'єктів і ґрунтів, скороченням біологічного різноманіття. За таких умов особливого значення набуває формування ефективної системи правового регулювання суспільних відносин у сфері охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки.

Екологічне право є важливою складовою національної правової системи, оскільки визначає правові засади взаємодії суспільства і природи, закріплює екологічні права та обов'язки громадян, встановлює механізми державного управління у природоохоронній сфері, регулює використання природних ресурсів, а також передбачає юридичну відповідальність за порушення екологічного законодавства. Його значення зростає у зв'язку з необхідністю реалізації принципів сталого розвитку, екологізації економіки та інтеграції екологічних вимог у процеси державного управління, господарської діяльності й територіального планування.

Дисципліна «Природоохоронне законодавство та екологічне право» спрямована на формування у здобувачів вищої освіти системних знань про правові основи охорони навколишнього природного середовища, особливості правового режиму окремих природних ресурсів, організаційно-правові механізми природоохоронної діяльності та порядок застосування норм екологічного законодавства. Вивчення дисципліни передбачає не лише засвоєння теоретичних положень, а й набуття практичних умінь аналізувати нормативно-правові акти,

визначати правову природу екологічних відносин, розв'язувати ситуаційні завдання та застосовувати законодавчі положення до конкретних обставин.

Особливу актуальність вивчення дисципліни зумовлюють євроінтеграційні процеси України, необхідність наближення національного законодавства до права Європейського Союзу, впровадження сучасних екологічних стандартів та посилення вимог до екологічної відповідальності суб'єктів господарювання. Важливими напрямками правового регулювання залишаються оцінка впливу на довкілля, стратегічна екологічна оцінка, управління відходами, охорона водних і земельних ресурсів, збереження природно-заповідного фонду, забезпечення доступу громадськості до екологічної інформації та участі у прийнятті рішень, що можуть впливати на стан довкілля.

Методичні рекомендації призначені для організації та проведення практичних занять, поглиблення теоретичних знань і формування практичних компетентностей здобувачів освіти. Їх зміст побудований з урахуванням логічної послідовності вивчення основних інститутів екологічного права та природоохоронного законодавства. Практичні заняття передбачають опрацювання нормативно-правових актів, аналіз правових ситуацій, виконання завдань, класифікацію екологічних правопорушень і визначення відповідних правових наслідків.

Метою методичних рекомендацій є забезпечення належного методичного супроводу практичної підготовки здобувачів освіти, сприяння засвоєнню основних положень природоохоронного законодавства, розвитку навичок правового аналізу та формуванню відповідального ставлення до питань охорони навколишнього природного середовища.

Для досягнення поставленої мети передбачається виконання таких основних завдань:

поглиблення знань про систему екологічного права, його предмет, методи, принципи та джерела;

ознайомлення з конституційними засадами екологічної політики України та правовим статусом громадян у сфері охорони довкілля;

вивчення правових механізмів використання та охорони земель, вод, надр, лісів, атмосферного повітря, рослинного і тваринного світу;

засвоєння організаційно-правових засад державного екологічного управління, контролю та моніторингу довкілля;

формування вмінь аналізувати процедури оцінки впливу на довкілля та стратегічної екологічної оцінки;

визначення особливостей юридичної відповідальності за екологічні правопорушення;

розвиток навичок роботи з нормативно-правовими актами, правовими документами та науковими джерелами;

формування екологічної правосвідомості, правової культури та розуміння значення дотримання природоохоронних вимог.

Структура методичних рекомендацій охоплює комплекс практичних занять, що послідовно розкривають основні теми навчальної дисципліни. Кожне заняття містить тему, мету, завдання для практичного опрацювання, ситуаційні або класифікаційні вправи та питання для самоконтролю. Така побудова сприяє систематизації навчального матеріалу, самостійному опрацюванню законодавства та перевірці рівня засвоєння знань.

Виконання практичних завдань передбачає використання чинних нормативно-правових актів України, зокрема Конституції України, законів України у сфері охорони навколишнього природного середовища, земельного, водного, лісового та надрового законодавства, а також відповідних кодексів і підзаконних нормативно-правових актів. Під час підготовки до занять здобувачам

освіти необхідно враховувати актуальну редакцію законодавства, оскільки нормативно-правове регулювання природоохоронної діяльності постійно розвивається.

Важливе місце у вивченні дисципліни посідає самостійна робота, яка передбачає опрацювання навчальної та наукової літератури, пошук і аналіз нормативно-правової інформації, підготовку відповідей на контрольні питання та виконання практичних завдань. Самостійна робота сприяє розвитку критичного мислення, уміння аргументовано обґрунтовувати власну позицію та застосовувати правові знання для вирішення професійних завдань.

Очікуваним результатом опрацювання матеріалів методичних рекомендацій є формування у здобувачів освіти здатності орієнтуватися в системі природоохоронного законодавства, розуміти механізми правового забезпечення екологічної безпеки, визначати правові наслідки порушення екологічних вимог, а також застосовувати набуті знання у майбутній професійній діяльності.

Таким чином, методичні рекомендації покликані забезпечити цілісне поєднання теоретичної та практичної підготовки, сприяти формуванню екологічно відповідального фахівця, здатного використовувати правові інструменти для охорони довкілля, раціонального природокористування та реалізації принципів сталого розвитку.

Практична робота № 1

Тема: Поняття, предмет та система екологічного права України

Мета заняття: сформувати розуміння екологічного права, його предмета, методів, принципів і системи.

Питання для обговорення

1. Поняття та особливості екологічного права.
2. Предмет і методи правового регулювання.
3. Основні принципи екологічного права.
4. Система Загальної та Особливої частин.
5. Місце екологічного права в системі права.
6. Екологічні правовідносини, їх суб'єкти та об'єкти.

Практичні завдання

Завдання 1. Проаналізуйте наведені ситуації: використання земельної ділянки, отримання дозволу на користування надрами, купівля автомобіля, відшкодування шкоди від забруднення води. Визначте, які з них належать до предмета екологічного права, назвіть відповідні правовідносини та обґрунтуйте висновок.

Завдання 2. Складіть структурно-логічну схему системи екологічного права, розмежувавши Загальну й Особливу частини. До кожної частини наведіть щонайменше три правові інститути та поясніть їх взаємозв'язок.

Завдання 3. Порівняйте імперативний і диспозитивний методи правового регулювання на прикладах екологічних відносин. Визначте, який метод переважає у встановленні нормативів якості довкілля та у договірному природокористуванні.

Завдання 4. Розгляньте умовну ситуацію: підприємство планує розмістити виробничий об'єкт поблизу річки. Визначте суб'єктів і об'єкти екологічних правовідносин, можливі екологічні інтереси та правові принципи, які мають бути враховані.

Завдання 5. Підготуйте коротке письмове обґрунтування місця екологічного права в системі права України, навівши приклади його зв'язків із конституційним, адміністративним, цивільним, земельним і кримінальним правом.

Завдання 6. Визначте, до якого елемента системи екологічного права належить ситуація: А - загальна частина; Б - особлива частина; В - інститут юридичної відповідальності.

1. Встановлено принципи екологічної політики та загальні права громадян.
2. Регулюється порядок користування водними об'єктами.
3. Визначено санкції за незаконну порубку дерев.
4. Закріплено загальні засади екологічного моніторингу.
5. Встановлено режим охорони природно-заповідного фонду.

Питання для самоконтролю

1. Що є предметом екологічного права?
2. Які методи регулювання застосовуються?
3. Які основні принципи екологічного права?
4. Чим відрізняються Загальна та Особлива частини?

Практична робота № 2

Тема: Джерела екологічного права

Мета заняття: ознайомити із системою джерел екологічного права, їх юридичною силою та застосуванням.

Питання для обговорення

1. Поняття та класифікація джерел.
2. Конституція України як джерело екологічного права.
3. Законодавчі акти та кодекси.
4. Підзаконні нормативно-правові акти.
5. Міжнародно-правові джерела.
6. Особливості застосування екологічного законодавства.

Практичні завдання

Завдання 1. Побудуйте ієрархічну схему джерел екологічного права України: Конституція, кодекси, закони, підзаконні нормативні акти, міжнародні договори. Для кожного рівня наведіть приклади та поясніть юридичну силу.

Завдання 2. Знайдіть у чинному законодавстві положення, що закріплюють право на безпечне довкілля, обов'язок його охороняти та повноваження органів влади. Вкажіть назву акта й статті.

Завдання 3. Проаналізуйте умовну колізію: місцевий нормативний акт встановлює вимогу, що суперечить закону України. Визначте порядок вирішення колізії та органи, до яких можна звернутися.

Завдання 4. Порівняйте закон і підзаконний нормативний акт на прикладі процедури видачі екологічного дозволу. Визначте, які питання мають регулюватися законом, а які можуть деталізуватися урядовим порядком.

Завдання 5. Підготуйте бібліографічний та правовий огляд трьох актуальних нормативних джерел за темою заняття: назва, дата, номер, предмет регулювання, ключові положення та офіційне посилання.

Завдання 6. Визначте вид джерела права: А - закон; Б - підзаконний нормативно-правовий акт; В - міжнародний договір.

1. Верховна Рада України ухвалила закон у сфері охорони довкілля.
2. Кабінет Міністрів затвердив порядок ведення державного реєстру.
3. Україна є стороною міжнародної конвенції з охорони біорізноманіття.
4. Міністерство затвердило нормативні правила у межах повноважень.
5. Парламент ратифікував міжнародну угоду.

Питання для самоконтролю

1. Що таке джерела екологічного права?
2. Яке місце Конституції в їх системі?
3. Які акти регулюють використання природних ресурсів?
4. Яке значення мають міжнародні договори?

Практична робота № 3

Тема: Екологічні права людини й громадянина

Мета заняття: сформувати знання про екологічні права, обов'язки та механізми їх захисту.

Питання для обговорення

1. Система екологічних прав.
2. Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля.
3. Право на екологічну інформацію.
4. Право на відшкодування екологічної шкоди.
5. Участь громадськості в екологічно значущих рішеннях.
6. Екологічні обов'язки громадян.
7. Форми захисту екологічних прав.

Практичні завдання

Завдання 1. Складіть перелік основних екологічних прав громадян і згрупуйте їх на інформаційні, участі в ухваленні рішень, природокористувальні та судового захисту.

Завдання 2. Змодельуйте звернення громадянина щодо ймовірного забруднення водойми: визначте адресата, предмет запиту, бажані документи та строки відповіді відповідно до законодавства.

Завдання 3. Розробіть алгоритм участі громадськості в обговоренні планованої діяльності, що може впливати на довкілля: від отримання інформації до подання зауважень і пропозицій.

Завдання 4. Проаналізуйте кейс: орган місцевого самоврядування не оприлюднив екологічну інформацію. Визначте порушене право, можливі способи адміністративного та судового захисту.

Завдання 5. Підготуйте проєкт короткої громадської пропозиції до органу влади щодо зменшення забруднення повітря у громаді, зазначивши фактичні підстави, вимоги та очікуваний результат.

Завдання 6. Визначте екологічне право: А - інформаційне; Б - участь у прийнятті рішень; В - право на безпечне довкілля; Г - судовий захист.

1. Громадянин отримує дані про якість питної води.
2. Мешканці подали зауваження до планованої діяльності.
3. Особа вимагає усунути небезпечне забруднення біля житла.
4. Громадська організація оскаржує рішення органу влади.
5. Громадянин бере участь у громадських слуханнях.

Питання для самоконтролю

1. Які екологічні права закріплено Конституцією?
2. У чому полягає право на екологічну інформацію?
3. Які обов'язки мають громадяни?
4. Як захистити екологічні права в суді?

Практична робота № 4

Тема: Державний екологічний контроль

Мета заняття: розглянути систему контролю, компетенцію органів та порядок контрольних заходів.

Питання для обговорення

1. Поняття та завдання державного екологічного контролю.
2. Система уповноважених органів.
3. Повноваження Державної екологічної інспекції.
4. Форми та методи контролю.
5. Планові та позапланові заходи.
6. Права й обов'язки посадових осіб.
7. Заходи реагування на порушення.

Практичні завдання

Завдання 1. Розмежуйте державний нагляд (контроль), громадський контроль і внутрішній екологічний контроль підприємства. Для кожного визначте суб'єктів, предмет і форми здійснення.

Завдання 2. Складіть покроковий алгоритм дій інспектора під час перевірки підприємства за умови наявності законних підстав: документи, фіксація обставин, акт, припис і подальші заходи.

Завдання 3. Розгляньте ситуацію виявлення несанкціонованого скиду стічних вод. Визначте, які докази потрібно зібрати, які органи повідомити та які заходи реагування можуть бути застосовані.

Завдання 4. Підготуйте макет акта фіксації екологічного порушення із зазначенням дати, місця, опису події, свідків, фото-/відеоматеріалів і пояснень відповідальних осіб.

Завдання 5. Оцініть правові гарантії суб'єкта господарювання під час контрольного заходу та способи оскарження рішень, дій чи бездіяльності контролюючого органу.

Завдання 6. Визначте форму реагування: А - плановий захід контролю; Б - позаплановий захід; В - припис; Г - протокол про правопорушення.

1. Інспектор проводить перевірку за затвердженим річним планом.
2. Перевірку призначено після обґрунтованого звернення про забруднення.
3. За результатами перевірки суб'єкту наказано усунути порушення.
4. Посадова особа документує виявлене адміністративне правопорушення.
5. Контролюючий орган перевіряє виконання раніше виданого припису.

Питання для самоконтролю

1. Які завдання контролю?
2. Які органи здійснюють контроль?
3. Які документи оформлюються?
4. Які заходи реагування можливі?

Практична робота № 5

Тема: Оцінка впливу на довкілля

Мета заняття: засвоїти правові засади, етапи та значення оцінки впливу на довкілля.

Питання для обговорення

1. Поняття та мета ОВД.
2. Законодавче регулювання.
3. Види планованої діяльності, що підлягають ОВД.
4. Етапи процедури.
5. Громадське обговорення.
6. Висновок з ОВД.
7. Наслідки порушення процедури.

Практичні завдання

Завдання 1. Визначте, чи підпадає умовний проєкт будівництва промислового комплексу під процедуру оцінки впливу на довкілля (ОВД). Обґрунтуйте за категорією діяльності та місцем її провадження.

Завдання 2. Складіть послідовну блок-схему процедури ОВД: повідомлення про плановану діяльність, визначення обсягу досліджень, звіт, громадське обговорення, висновок і врахування його умов.

Завдання 3. Проаналізуйте умовний фрагмент звіту з ОВД: визначте, які альтернативи, компоненти довкілля, ризики, заходи запобігання та післяпроєктний моніторинг мають бути відображені.

Завдання 4. Підготуйте перелік із п'яти змістовних запитань або зауважень громадськості до звіту з ОВД для проєкту, що може впливати на водні ресурси й атмосферне повітря.

Завдання 5. Порівняйте ОВД і стратегічну екологічну оцінку (СЕО) за об'єктом оцінювання, стадією ухвалення рішення, відповідальними суб'єктами та участю громадськості.

Завдання 6. Визначте етап/аспект ОВД: А - повідомлення про плановану діяльність; Б - звіт з ОВД; В - громадське обговорення; Г - висновок з ОВД.

1. Замовник оприлюднив відомості про намір будівництва.
2. Підготовлено аналіз впливу на повітря, воду та біорізноманіття.
3. Громадськість подає зауваження до матеріалів оцінки.
4. Уповноважений орган сформулював обов'язкові екологічні умови.
5. У матеріалах оцінено альтернативи місця розташування об'єкта.

Питання для самоконтролю

1. Що таке ОВД?
2. Які основні етапи процедури?
3. Яке значення громадського обговорення?
4. Які наслідки негативного висновку?

Практична робота № 6

Тема: Право природокористування

Мета заняття: сформувати знання про поняття, види, принципи та підстави природокористування.

Питання для обговорення

1. Поняття та зміст права природокористування.
2. Принципи природокористування.
3. Загальне та спеціальне природокористування.
4. Підстави виникнення права.
5. Права й обов'язки природокористувачів.
6. Підстави припинення права.
7. Плата за спеціальне використання ресурсів.

Практичні завдання

Завдання 1. Розмежуйте загальне і спеціальне природокористування. Наведіть приклади використання води, землі, лісових ресурсів і надр та визначте, коли потрібні дозвільні документи.

Завдання 2. Складіть таблицю прав та обов'язків природокористувача: цільове використання ресурсу, дотримання нормативів, плата, відновлення ресурсу, звітність і відповідальність.

Завдання 3. Розгляньте ситуацію: суб'єкт господарювання здійснює забір води без належного дозволу. Визначте можливі правові наслідки та порядок приведення діяльності у відповідність до вимог законодавства.

Завдання 4. Розробіть схему отримання права спеціального природокористування для обраного ресурсу: компетентний орган, документи, умови, строк дії та підстави припинення права.

Завдання 5. Поясніть, як принципи раціонального використання, платності та відтворення природних ресурсів мають бути враховані під час планування діяльності підприємства.

Завдання 6. Визначте вид природокористування: А - загальне; Б - спеціальне.

1. Людина збирає ягоди для власних потреб у дозволеному місці.
2. Підприємство забирає воду з річки на підставі дозволу.
3. Громадянин перебуває в лісі для відпочинку.
4. Суб'єкт здійснює викиди стаціонарним джерелом за дозволом.
5. Особа використовує природні ресурси у межах загальнодоступного користування.

Питання для самоконтролю

1. Що таке право природокористування?
2. Чим відрізняються загальне та спеціальне користування?
3. Які підстави виникнення права?
4. Які обов'язки має природокористувач?

Практична робота № 7

Тема: Юридична відповідальність за екологічні правопорушення

Мета заняття: розглянути поняття екологічного правопорушення, його склад і види відповідальності.

Питання для обговорення

1. Поняття та ознаки екологічного правопорушення.
2. Склад правопорушення.
3. Адміністративна відповідальність.
4. Кримінальна відповідальність.
5. Цивільно-правова відповідальність.
6. Дисциплінарна відповідальність.
7. Відшкодування екологічної шкоди.

Практичні завдання

Завдання 1. Класифікуйте наведені можливі наслідки екологічного правопорушення: адміністративна, кримінальна, цивільно-правова, дисциплінарна та господарсько-правова відповідальність. Наведіть приклади підстав для кожної.

Завдання 2. Розв'яжіть кейс: підприємство допустило забруднення ґрунту, що спричинило шкоду довкіллю. Визначте склад можливого правопорушення, суб'єктів, причинний зв'язок і необхідні докази.

Завдання 3. Складіть алгоритм обчислення та пред'явлення вимоги про відшкодування екологічної шкоди: фіксація порушення, розрахунок за затвердженою методикою, претензія або позов.

Завдання 4. Порівняйте адміністративну та кримінальну відповідальність за екологічні правопорушення за підставами, суб'єктами, процедурою та видами санкцій.

Завдання 5. Підготуйте правовий висновок щодо ситуації незаконної вирубки дерев: можливі види відповідальності, компетентні органи та заходи для відновлення порушеного стану.

Завдання 6. Визначте вид юридичної відповідальності: А - адміністративна; Б - кримінальна; В - цивільно-правова; Г - дисциплінарна.

1. Працівнику оголошено догану за порушення службових екологічних обов'язків.
2. На порушника накладено адміністративний штраф за засмічення території.
3. Особа незаконно знищила значну кількість дерев за обставин, що містять склад злочину.
4. Підприємство відшкодовує шкоду, заподіяну забрудненням ґрунту.
5. Посадову особу притягнуто до адміністративної відповідальності за невиконання припису.

Питання для самоконтролю

1. Які ознаки екологічного правопорушення?
2. Які види відповідальності передбачено?
3. У чому полягає відшкодування шкоди?
4. Чим відрізняється адміністративна відповідальність від кримінальної?

Практична робота № 8

Тема: Правове регулювання охорони атмосферного повітря

Мета заняття: вивчити правові засади охорони повітря, регулювання викидів і відповідальність.

Питання для обговорення

1. Атмосферне повітря як об'єкт охорони.
2. Законодавство про охорону повітря.
3. Нормативи у сфері охорони.
4. Дозвільне регулювання викидів.
5. Державний контроль.
6. Запобігання забрудненню.
7. Відповідальність за порушення.

Практичні завдання

Завдання 1. Визначте основні правові інструменти охорони атмосферного повітря: нормативи, дозволи на викиди, моніторинг, облік і контроль. Поясніть призначення кожного.

Завдання 2. Проаналізуйте кейс: підприємство має стаціонарне джерело викидів. Складіть перелік правових та організаційних кроків, необхідних для законної експлуатації джерела.

Завдання 3. Розробіть план дій органу місцевого самоврядування у разі скарг мешканців на пил і запахи від виробництва: перевірка інформації, залучення компетентних органів, інформування населення.

Завдання 4. Поясніть відмінності між гранично допустимими викидами, нормативами якості атмосферного повітря та заходами зі зменшення забруднення. Наведіть приклади.

Завдання 5. Підготуйте коротку пам'ятку для підприємства щодо запобігання порушенням законодавства про охорону атмосферного повітря та реагування на перевищення нормативів.

Завдання 6. Визначте правовий захід: А - нормування викидів; Б - дозвільний режим; В - моніторинг; Г - обмеження/заборона.

1. Для джерела встановлено нормативи гранично допустимих викидів.
2. Підприємство оформлює дозвіл на викиди забруднювальних речовин.
3. Проводяться регулярні вимірювання стану атмосферного повітря.
4. У період несприятливих метеоумов тимчасово обмежено певні викиди.
5. Дані постів спостереження використовують для оцінювання якості повітря.

Питання для самоконтролю

1. Які джерела регулюють охорону повітря?
2. Що таке викиди?
3. Яке значення дозволу?
4. Які заходи охорони застосовуються?

Практична робота № 9

Тема: Правовий режим використання та охорони водних ресурсів

Мета заняття: ознайомити з режимом водних об'єктів, водокористуванням та охороною вод.

Питання для обговорення

1. Поняття водного фонду.
2. Види водокористування.
3. Загальне та спеціальне водокористування.
4. Дозвіл на спеціальне водокористування.
5. Водоохоронні зони та прибережні захисні смуги.
6. Охорона вод від забруднення, засмічення й виснаження.
7. Відповідальність за порушення.

Практичні завдання

Завдання 1. Порівняйте правовий режим поверхневих і підземних вод, визначивши особливості власності, користування, охорони та компетенції органів управління.

Завдання 2. Складіть алгоритм отримання дозволу на спеціальне водокористування для підприємства: необхідні вихідні дані, документи, умови водокористування та облік.

Завдання 3. Розгляньте ситуацію аварійного забруднення річки. Визначте невідкладні дії водокористувача, повідомлення компетентних органів, відбір проб і документування шкоди.

Завдання 4. Підготуйте план заходів з охорони водного об'єкта для громади: водоохоронні зони, прибережні захисні смуги, контроль скидів, очищення стічних вод і просвітницька робота.

Завдання 5. Визначте можливі правові наслідки самовільного водокористування або порушення умов дозволу та способи відновлення порушених прав і стану водного об'єкта.

Завдання 6. Визначте водні правовідносини: А - водокористування; Б - охорона вод; В - управління/контроль; Г - відшкодування шкоди.

1. Підприємство отримує дозвіл на спеціальне водокористування.
2. Встановлено водоохоронну зону вздовж річки.
3. Орган проводить перевірку дотримання умов скидання стічних вод.
4. Забруднювач компенсує шкоду водному об'єкту.
5. Громадянин використовує водойму для купання в межах загального користування.

Питання для самоконтролю

1. Що становить водний фонд?
2. Які є види водокористування?
3. Які обмеження діють у прибережних смугах?
4. Як охороняються води?

Практична робота № 10

Тема: Правовий режим використання та охорони надр

Мета заняття: сформувати знання про користування надрами, дозвільний порядок та їх охорону.

Питання для обговорення

1. Надра як об'єкт правової охорони.
2. Право власності на надра.
3. Види користування надрами.
4. Спеціальний дозвіл.
5. Права й обов'язки користувачів.
6. Вимоги щодо охорони надр.
7. Відповідальність за порушення.

Практичні завдання

Завдання 1. Охарактеризуйте правовий режим надр та розмежуйте право власності на надра і право користування ділянкою надр. Наведіть приклади видів користування.

Завдання 2. Складіть перелік основних етапів отримання спеціального дозволу на користування надрами та документів, які можуть знадобитися заявнику.

Завдання 3. Проаналізуйте кейс незаконного видобування піску або корисних копалин місцевого значення. Визначте можливі порушення, компетентні органи та заходи реагування.

Завдання 4. Розробіть перелік екологічних вимог до користувача надр на етапах геологічного вивчення, видобування, консервації та ліквідації об'єкта.

Завдання 5. Поясніть, як мають бути організовані рекультивація порушених земель і відшкодування шкоди довкіллю після завершення видобувних робіт.

Завдання 6. Визначте відносини у сфері надр: А - геологічне вивчення; Б - видобування; В - охорона надр; Г - рекультивація.

1. Проводяться пошукові роботи для визначення запасів корисних копалин.
2. Кар'єр здійснює видобування на підставі спеціального дозволу.
3. Виявлено порушення вимог щодо запобігання забрудненню підземних вод.
4. Після завершення робіт ділянку приводять у придатний стан.
5. Оформлюється право користування ділянкою надр.

Питання для самоконтролю

1. Що є об'єктом права користування надрами?
2. Які види користування передбачено?
3. Для чого потрібен спеціальний дозвіл?
4. Які вимоги охорони надр?

Практична робота № 11

Тема: Правовий режим використання та охорони лісових ресурсів

Мета заняття: розкрити правові засади використання, відтворення та охорони лісових ресурсів.

Питання для обговорення

1. Поняття лісу та лісових ресурсів.
2. Право власності на ліси.
3. Право користування лісами.
4. Загальне та спеціальне використання.
5. Спеціальні дозволи.
6. Охорона та відтворення лісів.
7. Відповідальність за порушення.

Практичні завдання

Завдання 1. Визначте категорії лісів та їх функціональне призначення. Поясніть, як категорія лісу впливає на допустимі види використання.

Завдання 2. Складіть алгоритм законного отримання права на заготівлю деревини або побічне лісокористування: уповноважені суб'єкти, дозвільні документи, обмеження.

Завдання 3. Розгляньте ситуацію виявлення незаконної рубки. Визначте порядок фіксації, збирання доказів, повідомлення органів та можливі види юридичної відповідальності.

Завдання 4. Підготуйте план охоронних заходів для лісового масиву з ризиком пожеж, шкідників і засмічення, визначивши відповідальних осіб та профілактичні дії.

Завдання 5. Поясніть правове значення лісовідновлення, лісорозведення та відшкодування шкоди; запропонуйте критерії оцінки належного виконання відновлювальних заходів.

Завдання 6. Визначте лісові правовідносини: А - використання лісових ресурсів; Б - відтворення лісів; В - охорона лісів; Г - управління лісами.

1. Здійснюється заготівля деревини за встановленими правилами.
2. На зрубках висаджують сіянці для відновлення насаджень.
3. Лісова охорона припиняє незаконну порубку.
4. Уповноважений орган затверджує заходи ведення лісового господарства.
5. Громадянин збирає дикорослі ягоди для власних потреб у дозволеному порядку.

Питання для самоконтролю

1. Які категорії лісів передбачено?
2. У чому полягає право користування?
3. Які документи потрібні для спеціального використання?
4. Як охороняють і відтворюють ліси?

Практична робота № 12

Тема: Правове регулювання поведження з відходами

Мета заняття: сформулювати знання про управління відходами, обов'язки утворювачів і запобігання шкоді довкіллю.

Питання для обговорення

1. Поняття відходів та управління ними.
2. Законодавство у сфері управління відходами.
3. Класифікація відходів.
4. Принципи управління.
5. Обов'язки утворювачів.
6. Збирання, перевезення, відновлення та видалення.
7. Відповідальність за порушення.

Практичні завдання

Завдання 1. Класифікуйте відходи за походженням і небезпечними властивостями та визначте, які обов'язки виникають у їх утворювача.

Завдання 2. Складіть схему управління відходами на підприємстві: запобігання утворенню, роздільне збирання, облік, передача уповноваженим суб'єктам і документування.

Завдання 3. Проаналізуйте кейс незаконного розміщення будівельних відходів на земельній ділянці. Визначте належні дії громади, контролюючих органів і власника/утворювача відходів.

Завдання 4. Розробіть для умовної громади короткий план покращення системи управління побутовими відходами з визначенням інфраструктури, інформування населення та показників результативності.

Завдання 5. Порівняйте повторне використання, підготовку до повторного використання, рециклінг, відновлення та видалення відходів. Наведіть приклади застосування і правові вимоги.

Завдання 6. Визначте етап поводження з відходами: А - запобігання/повторне використання; Б - збирання; В - оброблення/відновлення; Г - видалення.

1. Виробник змінює упаковку, щоб зменшити утворення відходів.
2. Мешканці сортують папір і пластик у відповідні контейнери.
3. Підприємство переробляє макулатуру на вторинну сировину.
4. небезпечні залишки передають на спеціалізоване видалення.
5. Речі ремонтують і використовують повторно замість викидання.

Питання для самоконтролю

1. Що таке управління відходами?
2. Які його принципи?
3. Які обов'язки має утворювач?
4. Які вимоги діють щодо операцій з відходами?

Практична робота № 13

Тема: Правове регулювання використання та охорони тваринного світу

Мета заняття: ознайомити з режимом об'єктів тваринного світу, їх використанням та охороною.

Питання для обговорення

1. Поняття та об'єкти тваринного світу.
2. Право власності на об'єкти тваринного світу.
3. Загальне та спеціальне використання.
4. Правове регулювання мисливства й рибальства.
5. Охорона рідкісних видів.
6. Червона книга України.
7. Відповідальність за порушення.

Практичні завдання

Завдання 1. Охарактеризуйте правові режими охорони диких тварин, мисливських ресурсів і водних біоресурсів. Визначте особливості дозволів та обмежень.

Завдання 2. Складіть алгоритм дій у разі виявлення незаконного полювання або вилову: фіксація фактів, збереження доказів, повідомлення уповноважених органів.

Завдання 3. Проаналізуйте ситуацію загибелі диких тварин унаслідок забруднення водойми. Визначте порядок встановлення причин, компетентних суб'єктів і можливі правові наслідки.

Завдання 4. Підготуйте план заходів з охорони видів, занесених до Червоної книги України, для конкретної території: обмеження діяльності, моніторинг, інформування та охоронні заходи.

Завдання 5. Поясніть правові вимоги до утримання, транспортування або використання об'єктів тваринного світу та визначте відповідальність за їх порушення.

Завдання 6. Визначте захід щодо тваринного світу: А - охорона; Б - використання; В - відтворення; Г - контроль.

1. Встановлено сезонну заборону полювання для збереження популяції.
2. Здійснюється любительське рибальство з дотриманням правил.
3. Проводиться розведення рідкісного виду для подальшого відновлення популяції.
4. Інспектор перевіряє дотримання правил добування водних біоресурсів.
5. Створено умови для збереження місць розмноження диких тварин.

Питання для самоконтролю

1. Що належить до об'єктів тваринного світу?
2. Чим відрізняються види використання?
3. Яке призначення Червоної книги?
4. Як охороняється тваринний світ?

Практична робота № 14

Тема: Правове регулювання охорони об'єктів природно-заповідного фонду України

Мета заняття: сформувати знання про систему ПЗФ та особливості правового режиму його територій.

Питання для обговорення

1. Поняття природно-заповідного фонду.
2. Категорії територій та об'єктів ПЗФ.
3. Правовий режим природних заповідників.
4. Національні природні парки.
5. Регіональні ландшафтні парки, заказники та пам'ятки природи.
6. Охоронні зобов'язання та режим використання.
7. Відповідальність за порушення.

Практичні завдання

Завдання 1. Порівняйте категорії територій та об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ), їх мету створення, режим охорони та допустимі види діяльності.

Завдання 2. Складіть алгоритм створення об'єкта ПЗФ місцевого значення: ініціювання, обґрунтування, погодження, рішення компетентного органу та оформлення меж.

Завдання 3. Розгляньте кейс проведення будівельних робіт у межах території ПЗФ. Визначте, які відомості потрібно перевірити, які обмеження можуть діяти та як реагувати на порушення.

Завдання 4. Підготуйте проєкт короткого режиму охорони для умовного заказника, визначивши заборонені й допустимі види діяльності, порядок відвідування та моніторинг.

Завдання 5. Поясніть роль охоронних зобов'язань, служби охорони та документації ПЗФ у забезпеченні збереження природних комплексів.

Завдання 6. Визначте правовий режим: А - природний заповідник; Б - національний природний парк; В - заказник; Г - пам'ятка природи.

1. Територія має найсуворіший режим охорони природних комплексів.
2. Поєднано охорону природи з регульованою рекреацією та туризмом.
3. Окрему ділянку оголошено для збереження певного виду або природного об'єкта.
4. Охороняється унікальне дерево, скеля або інший окремий природний об'єкт.
5. На території обмежено господарську діяльність для збереження природної цінності.

Питання для самоконтролю

1. Що належить до ПЗФ?
2. Які категорії передбачено законом?
3. Які особливості режиму заповідників?
4. Яка відповідальність за порушення режиму?

Практична робота № 15

Тема: Правовий режим науково цінних природних комплексів та природного урбанізованого середовища

Мета заняття: розглянути охорону природних комплексів наукової цінності та правові механізми охорони довкілля в населених пунктах.

Питання для обговорення

1. Поняття науково цінних природних комплексів.
2. Правові засади охорони природних територій.
3. Об'єкти природної спадщини та території особливої охорони.
4. Особливості урбанізованого середовища.
5. Охорона зелених насаджень.
6. Охорона повітря, вод і ґрунтів у містах.
7. Правові засоби екологічної безпеки населених пунктів.

Практичні завдання

Завдання 1. Визначте ознаки науково цінного природного комплексу та поясніть, які правові інструменти можуть забезпечувати його охорону.

Завдання 2. Порівняйте екологічні правові вимоги до природних і урбанізованих територій: планування, зелені зони, санітарно-захисні зони, шум, повітря та водовідведення.

Завдання 3. Проаналізуйте умовний проєкт забудови поблизу природного комплексу. Визначте, які містобудівні й природоохоронні документи та процедури слід перевірити.

Завдання 4. Розробіть пропозиції до місцевої програми збереження зелених зон і природних оселищ у межах громади, визначивши заходи, відповідальних виконавців і критерії моніторингу.

Завдання 5. Підготуйте правову аргументацію для громадського звернення щодо недопущення деградації природного комплексу внаслідок рекреаційного навантаження або забудови.

Завдання 6. Визначте категорію: А - природний комплекс/об'єкт; Б - урбанізоване середовище; В - захід планування/охорони.

1. Унікальне болото з рідкісними угрупованнями потребує спеціального режиму.
2. Місто розробляє заходи зі зменшення шуму та забруднення повітря.
3. У документації просторового планування визначено зелені зони.
4. Природний ландшафт має наукову та естетичну цінність.
5. У громаді облаштовують систему моніторингу якості повітря.

Питання для самоконтролю

1. Які природні комплекси мають особливу наукову цінність?
2. Які механізми забезпечують їх охорону?
3. Які екологічні проблеми властиві містам?
4. Які повноваження мають органи місцевого самоврядування?

Практична робота № 16

Тема: Правова охорона лісів

Мета заняття: поглибити знання про охорону лісів, запобігання лісопорушенням і відповідальність.

Питання для обговорення

1. Поняття та значення правової охорони лісів.
2. Принципи охорони та захисту.
3. Державне управління та контроль.
4. Охорона від пожеж.
5. Захист від незаконних рубок, шкідників і хвороб.
6. Відтворення та підвищення продуктивності.
7. Відповідальність за порушення.

Практичні завдання

Завдання 1. Розмежуйте правові режими лісів як природного ресурсу та лісів як об'єктів екологічної, кліматичної, водоохоронної й рекреаційної функцій.

Завдання 2. Складіть план правової перевірки законності рубки: категорія лісу, підстава рубки, дозвільні документи, ліміт, маркування та облік деревини.

Завдання 3. Розгляньте кейс лісової пожежі, що виникла через порушення правил відвідування. Визначте порядок реагування, документування причин і можливі види відповідальності.

Завдання 4. Підготуйте проєкт заходів із відновлення пошкодженої лісової ділянки, передбачивши оцінку стану, добір способу відновлення, строки та контроль результатів.

Завдання 5. Порівняйте правові механізми охорони лісів від незаконних рубок, пожеж, шкідників і забруднення; сформулюйте рекомендації для лісокористувача.

Завдання 6. Визначте захід охорони лісів: А - запобігання пожежам; Б - захист від шкідників/хвороб; В - відтворення; Г - припинення порушень.

1. Створюють мінералізовані смуги та організовують протипожежне чергування.
2. Проводять обстеження осередку шкідників і санітарні заходи.
3. На місці загиблих насаджень висаджують молоді дерева.
4. Припинено незаконну рубку та оформлено матеріали про порушення.
5. Проводиться догляд за молодими лісовими культурами.

Питання для самоконтролю

1. Що включає правова охорона лісів?
2. Які органи здійснюють охорону та контроль?
3. Як запобігають лісовим пожежам?
4. Яка відповідальність за незаконну порубку?

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

I. Навчальні видання

1. Грещук Г. І., Ратушна Б. П. Екологічне право України : навч. посіб. Львів: Галицька Видавнича Спілка, 2022. 248 с.
2. Краснова М. В., Краснова Ю. А. Екологічне право України. Спеціальна та Особлива частини : підручник. Київ: НУБіП України, 2023. 276 с.
3. Екологічне право: підручник / А. П. Гетьман, Г. В. Анісімова, Є. П. Суєтнов та ін. ; за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право, 2024. 1008 с.
4. Земельне право України : підручник. 3-тє вид. / за ред. М. В. Шульги. Харків: Право, 2023. 592 с.
5. Гололобова О. О. Природоохоронне законодавство та екологічне право: навчально-методичний комплекс для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю Е2 «Екологія» [Електронний ресурс]. Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2025.
6. Обіюх Н. М. Природоохоронне законодавство та екологічне право: методичні вказівки і завдання для підготовки до практичних занять здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти ОП «Екологія» спеціальності 101 «Екологія». Біла Церква: БНАУ, 2023. 55 с.
7. Ілляш О. Е., Ганошенко О. М. Природоохоронне управління: навч. посіб. Ч. 1. Полтава: Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2022. 106 с.
8. Назарук М., Бота О., Жук Ю., Зюзин С. Управління природокористуванням: оцінка впливу на довкілля : навч. посіб. Львів : ПП Сорока Т. Б., 2022.

9. Маленко Я. В., Ворошилова Н. В., Кобрюшко О. О., Перерва В. В. Загальна екологія: навч. посіб. Кривий Ріг: КДПУ, 2023. 231 с.

10. Каличева Н. Є., Соломніков І. В., Кондратюк М. В. Економіка природокористування : конспект лекцій. Ч. 1. Харків : УкрДУЗТ, 2024. 68 с.

11. Краснянський М. Ю. Екологічна безпека : навч. посіб. Київ : Кондор, 2024. 180 с.

12. Клименко М. О., Петрук В. Г., Мокін В. Б., Вознюк Н. М. Методологія та організація наукових досліджень (в екології): підручник. Суми: Університетська книга, 2025. 474 с.

13. Коробкова Г. В., Коляда О. В., Головань Л. В. Системний аналіз якості навколишнього середовища : навч. посіб. Харків : ДБТУ, 2025. 162 с.

II. Нормативно-правові акти України

14. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

15. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>

16. Земельний кодекс України : Кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>

17. Водний кодекс України : Кодекс України від 06.06.1995 № 213/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-вр>

18. Лісовий кодекс України : Кодекс України від 21.01.1994 № 3852-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>

19. Кодекс України про надра : Кодекс України від 27.07.1994 № 132/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-вр>

20. Про охорону атмосферного повітря : Закон України від 16.10.1992 № 2707-XII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12>
21. Про природно-заповідний фонд України : Закон України від 16.06.1992 № 2456-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>
22. Про оцінку впливу на довкілля : Закон України від 23.05.2017 № 2059-VIII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19>
23. Про стратегічну екологічну оцінку : Закон України від 20.03.2018 № 2354-VIII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19>
24. Про управління відходами : Закон України від 20.06.2022 № 2320-IX. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20>
25. Про тваринний світ : Закон України від 13.12.2001 № 2894-III. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14>
26. Про рослинний світ : Закон України від 09.04.1999 № 591-XIV. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-14>
27. Про екологічну мережу України : Закон України від 24.06.2004 № 1864-IV.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1864-15>
28. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>
29. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр>
30. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Кодекс України від
07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
31. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

III. Міжнародні документи

32. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля : міжнародний документ від 25.06.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015
33. Конвенція про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті : міжнародний документ від 25.02.1991. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_272
34. Конвенція про біологічне різноманіття : міжнародний документ від 05.06.1992. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_030
35. Паризька угода : міжнародний документ від 12.12.2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_l61

IV. Електронні ресурси

36. Законодавство України : офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
37. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України : офіційний вебсайт. URL: <https://mepr.gov.ua>
38. Єдиний державний вебпортал відкритих даних. URL: <https://data.gov.ua>
39. Environment : European Commission. URL: <https://environment.ec.europa.eu>

Навчально-методичне видання

Природоохоронне законодавство та екологічне право

Методичні рекомендації
для виконання практичних занять студентами денної і заочної форм навчання
спеціальності Е2 Екологія

Укладач: Гулай В.В.

Кафедра екології, ОНС та здорового способу життя
м. Кропивницький, пр. Університетський, 8 Тел. (0522)390-436, (0522)55-50-57.